

PŘEHLED A CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH SLOHOVÝCH ÚTVARŮ

VYPRAVOVÁNÍ (s. 86)

Slohový postup vyprávěcí.

Vypravování je volný slohový útvar (v umění – povídka, román, pohádky, v publicistice – fejeton, reportáž, črta).

- Podstatou vypravování je převyprávění příběhu, události, vlastních zážitků, aby si je čtenář dovedl představit.
- Vyprávění má děj, logické souvislosti, časové posloupnosti.
- Zápletka (příběh).
- Vypravování může být skutečná nebo vymyšlená událost. Důležité je zajímavost tématu, napětí, živost a názornost.
- Vypravování musí obsahovat přímou řeč.

Kompozice:

- Má obvykle tři části – úvod, stať a závěr.
 - Úvod – uvedení čtenáře do děje.
 - Stať – převyprávění hlavní události příběhu a událostí, které z ní vyplývají.
 - Závěr – vyvrcholení příběhu (např. vyřešení záhady).
- Soustřeďte se pouze na jednu dějovou linii, jedno místo nebo postavu.
- Převaha oznamovacích vět, jednodušší skladba.
- Dějové napětí:
 - Krátké věty
 - Opakování spojek (a..a...a..a) – dramatičnost.
 - Přímá řeč postav.
- Osamostatněné větné členy.

Jazyk, slovní zásoba:

- Názornost, živost – všechny vrstvy jazyka (spisovné, nespisovné, slang, nářečí...)
- Expresivní výrazy, rčení, metafory.

Pro celkovou spojitost textu se pravidelně používají tyto postupy:

1. Úvod (expozice) – znamená celkové uvedení do příběhu, základní charakteristika prostředí a postav
2. Zápletka (kolize) – hlavní myšlenka (problém) textu. V závěru je většinou vyřešena, nebo je nechán volný konec, který si čtenář může domyslet sám.
3. Vyvrcholení (krize) – největší a často nejzajímavější – zde dochází k největšímu napětí.
4. Rozuzlení (peripetie) – uklidnění situace (pokud lze).
5. Závěr (katastrofa) – obsahuje celkové shrnutí textu, vyvození hlavních tezí apod.

ZPRÁVA (NOVINOVÝ ČLÁNEK) (s. 80 a 94)

Publicistický styl.

Informace o tom, co se někdy stalo (někdy i s hodnocením).

- Věcné, objektivní, stručné informace.
- Konstatování, bez citového zabarvení
- Zachování časového sledu (pro nezúčastněného) – „jak to šlo za sebou“.
- Může obsahovat i prvky hodnocení. Pozor na posun do komentáře.
- Často v novinách atraktivní titulek, který má přitáhnout pozornost čtenáře.

DOPIS - OSOBNÍ, ÚŘEDNÍ, OTEVŘENÝ (s. 85)

Dopis může být vytvořen v rámci administrativního stylu (úřední dopis), nebo prostě sdělovacího (osobní, otevřený, úřední).

Jedná se o sdělení nějaké informace adresátovi – příjemci informace.

Kompozice:

- Obvykle ustálená stavba a úprava.
 - Členění na odstavce.
 - Zdvořilé titulování adresáta (včetně velkých písmen v oslovení).
- I. Úvod – místo, datum, oslovení na začátku dopisu, počáteční obrat
 - II. Vlastní text, téma
 - III. Závěr – zakončovací formule, přání, pozdrav, podpis, příp. adresa odesílatele

Jazyk, slovní zásoba:

- Podle vztah k adresátovi (spisovný i nespisovný), možná hovorovost.

ÚŘEDNÍ DOPIS

Prostředek písemného styku s úřady nebo prostředek styku mezi podniky, institucemi.

- Schematičnost, stereotypnost, přesnost, jednotnost.
- Nutno dodržovat předepsané normy.
 - Záhloví – vlevo nahoře adresa odesílatele, pod ní adresáta (lze i jinak podle nastavení v PC).
 - Závěr – místo pro razítko, evidence dopisu, el. podpis, etc...
- Věcnost, výstižnost.
- Neutrální jazyk bez citového zabarvení.
- Zkratky, zkratkovitá slova.
- Ustálené obraty, formulace.
- Několikanásobné větné členy.

REFERÁT (s. 80)

Publicistický styl.

Informace o průběhu jednání, akce, sportovního utkání.

Chronologická posloupnost.

Věcné, objektivní, stručné informace.

Citace hlavních částí v plném znění.

Kompozice:

- Především věty jednoduché, prostá souvětí.
- Ustálení slovní spojení.

Jazyk, slovní zásoba:

- Snaha o přesnost, dokumentárnost – názornost, odborné termíny, konkrétnost.
- Ustálení slovní spojení.
- Neutrální slova, bez emocionalita – jde o srozumitelnost.
- Emocionalita u sportovních referátů.

REPORTÁŽ (s. 94)

Publicistický styl smíšený s prvky uměleckého nebo odborného stylu.

Informuje o zajímavých místech, provozech na základě přímého styku s nimi.

Cílem je názorné představení prostředí nebo události. Často s živými prvky, které zvyšují atraktivitu.

Reportáž – novinářská, rozhlasová, televizní, filmová, fotografická.

Podmínka – očitě svědectví autora.

Kompozice:

- Především věty jednoduché, prostá souvětí.
- Dynamičnost – jednočlenné věty.
- Zvolací, přací, tázací věty.

Jazyk, slovní zásoba:

- Snaha o působivost, zaujetí – názornost, zajímavost, expresivní výrazy, obrazná pojmenování.
- Opakování slov, přirovnání, oslovení, slohově zbarvená slova, kontrast, hypebola (nadsázka), metafora.

CHARAKTERISTIKA (s. 89)

Útvar slohového postupu charakterizačního.

Týká se charakteristiky osoby – podává duševní vlastnosti (vnitřní znaky):

- povahové rysy, schopnosti, zájmy

Přímo – přímá charakteristika.

Nepřímo – nepřímá charakteristika.

Obsahují i prvky popisu.

Kompozice:

- Prvotní informace – stáří, celkový zevnějšek, zaměstnání.
- Rysy povahové (kladné i záporné).
- Temperament, nadání, schopnosti.
- Vnější projevy – chůze, gesta, výraz obličeje.
- Jednání s lidmi – vztahy.
- Obecné vlastnosti – vztah k práci.

Jazyk, slovní zásoba:

- Hodnotící slova – přídavná jména (vlastnosti).
- Názornost, možnosti přirovnání k vystižení vnějších znaků.
- Lze volit i metaforická pojmenování.

POPIS-PROSTÝ, ODBORNÝ, PRACOVNÍHO POSTUPU (s. 87 – 91)

Útvar slohového postupu popisného.

Předmětem popisu – osoba, zvíře, věc, činnost, přírodní jev.

Cílem je udělat si představu o popisovaném předmětu (jevu).

Obsahuje sled informací, vystihuje části předmětu, jejich vzájemné vztahy – jde o celkový obraz jevu.

Druh popisu - popis prostý, popis odborný, popis pracovního postupu, návod.

Kompozice:

- Přehlednost, uspořádanost.
- Postup od celku k částem, od důležitých částí k méně důležitým, od blízkých ke vzdáleným, zleva doprava, etc...
- Logické řazení.

Osnova:

- Úvod – seznámení s předmětem, osobou, jevem.
- Stať – vlastní popis
 - statický - části, součástky
 - dynamický – vztahy, jednotlivé činnosti
 - chronologický popis
- Závěr – výčet předností, nedostatků, významných rysů, využití, funkce...

Popis postavy:

Vnější znaky

- celkový vzhled (výška)
- výrazné rysy (chůze, typické pohyby, chování)
- části těla (obličej, hlava, vlasy, ruce, nohy...)
- oblečení

Jazyk, slovní zásoba:

- Podstatná jména a přídavná jména (vlastnosti) – hodnotící.
- Příslovce místa, ale i času, podle charakteru popisu.
- Názornost, možnosti přirovnání k vystižení vnějších znaků.
- Několikanásobné větné členy, postupně rozvíjející přívlastky, výčty částí.

LÍČENÍ (s. 89)

(lyrický popis)

Líčení je subjektivně zabarvený básnický popis. Autor využívá vhodných obrazných pojmenování, rozlišuje slohové rozvrstvení slovní zásoby, popisuje své city, pocity a nálady.

Kompozice:

- Velmi účinným kompozičním postupem u **líčení** je střídání pohledů na celek i detail. (Správné **líčení** zasahuje všechny čtenářovy smysly – čtenář si předmět nebo situaci vybavuje nejen zrakově, ale i sluchově, hmatově a často i čichově).

Jazyk, slovní zásoba:

- obrazná vyjádření, metafory, personifikace, kontrasty, dynamická slovesa, básnické přívlastky a figury
- jednočlenné věty jmenné, přirovnání